

Att föregripa Smith

BOKANMÄLAN

Den finländske prästen, politikern och ekonomen Anders Chydenius (1729–1803) fortsätter att fascinera. Existerande biografier av bl a Schauman (1908), Uhr (1963) och Virrankoski (1995), liksom den klassiska textsamlingen av Palmén (1880), kompletteras i ett pågående projekt. Det ska bestå av fem volymer med Chydenius samlade arbeten på svenska, översättningar av dessa till finska samt en bok nu utgiven på Routledge förlag bestående av dels översättningar till engelska av Chydenius viktigaste texter, dels en 59-sidig inledning samt kommentarer av Lars Magnusson: *Anticipating The Wealth of Nations. The Selected Works of Anders Chydenius (1729–1803)*.

Chydenius skrifter var oftast inlägg i tidens politiska debatt. Det gällde bl a de fyra titlar som är samlade i bokens del I och som hade någon form av anknytning till riksdagen 1765–66, där den unge och radikale Chydenius, trots sin formellt låga ställning i prästhierarkin, efter visst krångel hade blivit en av ståndets valda representanter.

Den första skriften i denna del var samtidigt Chydenius bidrag till Kungliga Vetenskapsakademiens tävling över ämnet ”Vad kan vara orsaken att sådan myckenhet svenskt folk årligen flyttar ut ur landet, och genom vad författningar kan det bäst förekommas?”. Det kan hävdas att själva frågeställningen var felaktig; Sverige hade ingen påtagligt hög utvandring under 1700-talet. Men Chydenius griper ändå tillfället att föra fram sitt budskap. Det råder inte tillräcklig frihet i Sverige: ”Och detta

tvång eller brist på frihet att på ett anständigt sätt befordra sin lycka vågar jag påstå vara den ena och enda orsaken till alla utflyttningar” (s 71). Han ger massor av exempel från antiken till samtiden på regel tvång som drivit på flyttningarna.

Chydenius beskrivs ibland som en fysiokrat och i linje härmed fastslår han att ”bland näringarna är jordbruket det första, yppersta och nödvändigaste” (s 80). Men det led av små och oskiftade ägor, dålig mätning vid storskiftet, omfattande ägande av ”frånvarande herrskap” och risk för brukaren att tvingas lämna sin jord. Detta är saker som Chydenius kategoriserar som tvång.

Den andra skriften, *Källan till Rikets Wan-Magt*, publicerades anonymt av Lars Salvius i april 1765. Senare samma år utkom en tysk översättning, *Die Quelle von Schwedens Unvermögen*. Skriften väckte uppståndelse och provocerade fram minst nio motpamfletter. Dess huvudmål var den svenska merkantilismens motsvarighet till den engelska Navigationsakten, dvs Produktplakatet av 1724 och 1726, som innebar att utländska varor fick skeppas till Sverige bara på svenska fartyg eller fartyg från varans ursprungsland och att utländska fartyg inte fick bedriva fraktfart mellan svenska hamnar. Chydenius pekar på en rad negativa verkningar. En var att holländare och engelsmän inte längre kunde gå till Sverige med salt som barlast. Det medförde att både deras varor och saltet blev dyrare, förutom att holländarna hämnades genom ett retorsionsplakat av 1725.

Den Nationnelle Winsten (1765) är kanske den mest kända av Chydenius skrifter. Den kom i en svensk nyutgåva 1929 och i en första engelsk översättning 1931. Målgruppen klargörs redan efter titeln, där skriften förklaras ”Wördsamt öfwerlemnad Til Riksens Höglöfliga Ständer, Af En Deras Ledamot”.

Maren Jonasson och Pertti Hyttinen (red): *Anticipating The Wealth of Nations. The Selected Works of Anders Chydenius (1729–1803)*, Routledge, 2012, 382 sidor, ISBN 978-0-415-55133-5.

De första sidorna överraskar med en snarast merkantilistisk ansats. Efter att ha förklarat att alla varor genom handel kan omvandlas till guld och silver, som i stämplade stycken kallas pengar och som är måttstocken på andra varors värden, förklarar Chydenius att det som vi kallar handelsbalansens saldo är nationens vinst. Han exemplifierar: ”Om den uppgiften til alla delar wore riktig, att Sverige förde ut förledit år 1764 waror för wid pass 72 Millioner Daler Kopp:mt, men de inkomne ej stiga til mera än 66 Millioner, så wore ju vår Nationela winst för det året 6 Millioner Daler” (s 144).

I övrigt finner vi i skriften exempel på den osynliga handen, alternativkostnadsbegreppet, naturrättsidéer och – naturligtvis – argumentation mot regleringar och försök att styra resursallokeringen. Skriften hör inte till Chydenius klaraste; läsningen lämnar några frågetecken i marginalen. Dess centrala ställning i Chydeniuslitteraturen får kanske förklaras med att den samlar element från många olika områden som Chydenius behandlar utförligare på andra ställen.

Den sista översatta skriften i bokens första del är *Rikets Hjelp Genom en Naturlig Finance-System*, som presenterades för prästeståndet den 11 juni 1766. Den handlar om metallanknytningen av rikets mynt och om sedlarna. Tillståndet på området var minst sagt rörigt och att diskutera frågan var riskabelt eftersom den var politiskt mycket känslig. Skriften ledde slutligen till att Chydenius utvoterades ur prästeståndet och tvingades lämna riksdagen.

I del II av boken har redaktörerna samlat tre bidrag om tryckfriheten som utgjorde bakgrundsmaterial till 1766 års tryckfrihetsförordning. I del III finns, förutom ett memorial om religionsfrihet, ett tävlingsbidrag om lanthandelns nytta eller skada och ett inlägg

om husbönders och tjänares naturliga rättigheter. Lanthandeln ser Chydenius som nyttig medan tjänstehjonsstadgan är ett brott mot naturrätten syftande till att gynna husbönderna. I den avslutande fjärde delen ingår den självbiografi från 1780 som Chydenius lämnade när han blev korresponderande medlem av Kungliga Vetenskaps- och Vitterhetssamhället i Göteborg.

Bokens titel *Anticipating The Wealth of Nations* gör det ofrånkomligt att beröra relationen mellan Chydenius och Adam Smith. Något orsakssamband kan det naturligtvis inte vara fråga om – Smith läste inte Chydenius svenska skrifter – men möjligen likhetssamband. Den liberala grundsynen finns hos båda, men mot Smiths omfattande analyser i främst *Wealth of Nations* och *Theory of Moral Sentiments* står Chydenius kortare framställningar på några tiotal sidor vardera. Det är också en skillnad i syfte och därmed stil. Chydenius hade ett mer omedelbart politiskt syfte och flera av hans skrifter tillkom i anslutning till riksdagsarbetet. Stilen blir då mer argumenterande för det egna budskapet, medan Smith som beläst filosof ser mer av komplikationer. Ett intressant exempel är Chydenius syn på Produktplakatet jämfört med Smiths omdöme om den brittiska förlagan Navigationsakten. Chydenius finner bara nackdelar hos Produktplakatet, medan Smith – som ju också i grunden är liberal – är mindre renlärig och i *Wealth of Nations* karakteriserar Navigationsakten som ”mähända den klokaste av alla handelsförordningar i England” (Smith 1776, IV.ii.30), eftersom den gynnade tillgången på sjömän, vilket var bra för försvaret, och försvaret var viktigare än ekonomisk välmåga.

De översatta texterna är centrala hos Chydenius och genom publiceringen av boken krävs inte längre kunskaper i svenska för att tränga in i Chydenius

tankevärld. Men även den svenskspråkige har nytta av boken, främst genom Lars Magnussons kommentarer, där varje Chydeniustext sätts in i sitt historiska sammanhang.

Bo Sandelin

Professor emeritus, Göteborgs universitet

REFERENSER

Palmén, E G (1880), *Politiska skrifter af Anders Chydenius*, G W Edlunds förlag, Helsingfors.
Schauman, G (1908), *Biografiska undersök-*

ningar om Anders Chydenius jämte otryckta skrifter af Chydenius, Skrifter utgifna af Svenska litteratursällskapet i Finland, LXXXIV, Helsingfors.

Smith, A (1776), *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, nyutgåva 1976, Oxford University Press, Oxford.

Uhr, C G (1963), *Anders Chydenius 1729-1803: A Finnish Predecessor to Adam Smith*, Meddelanden från Nationalekonomiska institutet vid Handelshögskolan vid Åbo akademi 6.

Virrankoski, P (1995), *Anders Chydenius. Demokratisk politiker i upplysningens tid*, Söderströms, Jyväskylä.